

SĒNES

Sastādījušas MILIJA ANTONE
un
INTA KALNIŅA
LILIJAS RIMICĀNES
mākslinieciskais noformējums

ISBN 978-9934-534-56-0

- © I. Kalniņa, sast., 2017
- © M. Antone, sast., 2017
- © L. Rimicāne, māksl. nof., 2017
- © «Izdevniecība Avots», 2017

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	7
Kas ir šīs noslēpumainās Zemes iemītnieces – sēnes?.....	9
Svarīgākās cepurišu sēņu pazīmes	12
Sēņu uzturvērtība.....	15
Kad un kur aug sēnes?.....	17
Kas jāzina sēņotājiem.....	23
PAVASARA SĒNES	34
Agrenes	35
Lāčpurni.....	36
Ķēvpupi.....	39
Bisītes	40
VASARAS UN RUDENS SĒNES	48
Stobriņsēnes	49
Beku dzimta (<i>Boletaceae</i>).....	49
Bekas (<i>Boletus</i>).....	49
Lācīši, apšubekas, bērzubekas	57
Sviestbekas (<i>Suillus</i>).....	64
Samtbekas (<i>Xerocomus</i>).....	71
Zobiņbekas (<i>Gyrodon</i>)	75
Smilšbekas (<i>Gyroporus</i>)	75

Lapiņsēnes	77
Bērslapju dzimta (<i>Russulaceae</i>).....	77
Bērslapes (<i>Russula</i>).....	77
Pienaines (<i>Lactarius</i>).....	96
Pūkaiņu dzimta (<i>Tricholomataceae</i>).....	109
Piltuvenes (<i>Clitocybe</i>)	109
Bērslapenes (<i>Laccaria</i>).....	114
Pūkaines (<i>Tricholoma</i>).....	115
Čemurpūkaines (<i>Lyophyllum</i>).....	128
Aplocenes (<i>Lepista</i>).....	129
Vistenes (<i>Tricholomopsis</i>).....	131
Melnbaltenes (<i>Melanoleuca</i>)	132
Baltmietenes (<i>Leucopaxillus</i>).....	132
Vītenes (<i>Marasmius</i>)	133
Zeltkāšu dzimta (<i>Gomphidiaceae</i>).....	135
Zeltkātes (<i>Gomphidius</i>).....	135
Dzeltenpēdenes (<i>Chroogomphus</i>).....	137
Gliemezeņu dzimta (<i>Hygrophoraceae</i>)...	138
Gliemezenes (<i>Hygrophorus</i>)	138
Stiklenes (<i>Hygrocybe</i>)	141
Sārtlapīšu dzimta (<i>Entolomataceae</i>)	142
Sārtlapītes (<i>Entoloma</i>) Sk. «Pavasara	
Sēnes»	142
Plūmenes (<i>Clitopilus</i>)	142
Atmateņu dzimta (<i>Agaricaceae</i>).....	144
Atmatenes (<i>Agaricus</i>)	144
Dižsardzenes (<i>Macrolepiota</i>).....	150
Saulsardzenes (<i>Lepiota</i>).....	153

Brūnsardzenes (<i>Phaeolepiota</i>)	156
Mušmiru dzimta (<i>Amanitaceae</i>) un citas indīgās sēnes	157
Mušmires (<i>Amanita</i>)	161
Makstsēnes (<i>Amanitopsis</i> Roze).....	169
Mietenes (<i>Paxillus</i>).....	171
Sērsēnes (<i>Hypholoma</i>)	173
Tinteņu dzimta (<i>Coprinaceae</i>).....	176
Tintenes (<i>Coprinus</i>)	176
Virpainīšu dzimta (<i>Strophariaceae</i>)	179
Virpainītes (<i>Stropharia</i>).....	179
Tīmekleņu dzimta (<i>Cortinariaceae</i>).....	182
Tīmeklenes (<i>Cortinarius</i>).....	183
Bārkstmales (<i>Hebeloma</i>)	187
Afilloforu sēnes (<i>Afilloforales</i>)	191
Gaileņu dzimta (<i>Cantharellaceae</i>).....	191
Gailenes (<i>Cantharellus</i>)	191
Adateņu dzimta (<i>Hydnaceae</i>)	196
Vēršmēles (<i>Sarcodon</i>)	198
Korallenes (<i>Ramaria</i>)	199
Dižvālenes (<i>Clavariadelphus</i>)	201
Sēnes uz kokiem un celmiem	203
Celmēnes (<i>Armillaria</i>).....	203
Zvīnenes (<i>Pholiota</i>)	207
Makstaines (<i>Volvariella</i>).....	210
Jumtenes (<i>Pluteus</i>)	211
Vērdiņšēnes (<i>Collybia</i>).....	212

Sānauses (<i>Pleurotus</i>)	215
Aknenes (<i>Fistulina</i>).....	218
Pieņņu sēņu grupa	219
Pūpēžu dzimta (<i>Lycoperdaceae</i>).....	225
Zemestauku dzimta (<i>Phallales</i>).....	231
Rumpuču dzimta (<i>Helvellaceae</i>).....	233
Rumpuči (<i>Helvella</i>)	233
Bisītes (<i>Gyromitra</i>)	234
Ēdamo un indīgo sēņu–līdzinieču atšķirības	235
SĒŅU PĀRSTRĀDĀŠANA	242
Sēnes receptēs	243
Alfabētiskais sēņu nosaukumu rādītājs.....	280

IEVADS

Šīs grāmatas uzdevums ir iepazīstināt sēņotājus ar mūsu republikā atrodamām sēnēm, norādot dažādu sēņu augšanas vietas un laiku. Grāmatā sniegtas ziņas par sēņu augšanas īpatnībām, par to nozīmi meža dzīvē. Sēņotāji–iesācēji varēs iepazīties ar noteikumiem, kas jāievēro, lai sēņošana būtu veiksmīga un sniegtu prieku. Viens no grāmatas galvenajiem uzdevumiem ir pievērst uzmanību sēnēm – līdziniecēm. Ne mazāk svarīgs uzdevums ir dot mazāk pazīstamu un retāk sastopamu sēņu aprakstus, tā paplašinot jau zināmo sēņu sugu loku.

Labu veiksmi!

PAVASARA SĒNES

AGRENES

AGRENES *Sarcoscypha* (1. att.) parādās pirmās pēc sniega nokušanas. To oranži sarkanīgie kausveida augļķermeņi sasniedz 1–4 cm platumu. **Sēnes nav ēdamas**, bet to košos augļķermeņus var

1. att.

izmantot plakanās vāzītēs kā sava veida agro sēņu «ziedus» kompozīcijā ar sūnām.

LĀČPURŅI

PARASTAIS LĀČPURŅIS *Morchella esculenta* (2. att.). Cepurīte 6–12 cm augsta un 4–8 cm plata, dzeltenbrūngana, dzeltenpelēka, lodveida vai olveida ar šūnveida krokām, noapaļota. Kātiņš baltgans vai gaiši dzeltenīgs, pie pamatnes resnāks, dobs. Mīkstums maigs, vaskveida, ļoti trausls, ar patīkamu garšu un smaržu. Sēne sastopama aprīlī, maijā lapu koku mežos, parkos, zālajos, visbiežāk kaļķainās, mālainās, retāk smilšainās vietās, dažkārt lielos daudzumos degumos.

Ēdama sēne. Taču literatūrā ir atzīmēts, ka šī sēne atsevišķiem cilvēkiem var izraisīt vieglu saindēšanos, tāpēc arī parastos lāčpurņus 10–15 minūtes vajag novārīt un novārījuma ūdeni izliet.

2. att.

SMAILAIS LĀČPURNS *Morchella conica* (3. att.).

Cepurīte sasniedz 2–7 cm platumu, iegareni koniska vai olveida, galotnē sašaurināta. Lāčpurnu cepurīte ar malu pieaugusi kātiņam. Cepurīte vidū doba, ārpusē ar gareniskām krokām, starp kurām horizontālas šķērskrokas veido taisnstūrainus iedobumus, brūna vai melngana. Kātiņš cilindrisks, dobs, 2–4 cm garš, baltgani dzeltenīgs. Mīkstums balts, maigs, trausls, bez īpašas garšas vai smaržas. Sastopams skuju koku un lapu koku mežos, to zāļainos laukumiņos, arī vecos degumos no aprīļa līdz maija beigām. **Labā ēdama sēne.** Pirms ēdiena gatavošanas 10–15 minūtes jānovāra, novārījuma ūdens jāizlej. Lāčpurni piemēroti arī žāvēšanai.

3. att.